

Οι Αγγλο-Γερμανικές σχέσεις 1904-1914 Σύμφωνα με τις μελέτες των **Oron James και Dwight E. Lee**

Η Αγγλο-Γαλλική Συμφωνία που υπογράφηκε στο Λονδίνο στις 8 Απριλίου 1904 ήταν το αποκορύφωμα μακρόχρονων διαπραγματεύσεων μεταξύ Αγγλίας και Γαλλίας διευθετώντας έτσι τις αποικιακές φιλονικίες και χαράζοντας το δρόμο για τη δημιουργία της *Entente Cordiale*. Η συμφωνία επικεντρώνεται κυρίως στη φιλονικία για τα συγκρουόμενα συμφέροντά τους στην Αίγυπτο και το Μαρόκο. Η Γαλλία αναγνώρισε τη Βρετανική κυριαρχία στην Αίγυπτο ως αντάλλαγμα για τα δικαιώματα της Γαλλίας που περιγράφονται στο άρθρο II της Συνθήκης: «να διατηρηθεί η τάξη» στο Μαρόκο, «και να παραχθεί υποστήριξη σε όλες τις διοικητικές, οικονομικές, νομισματικές και στρατιωτικές μεταρρυθμίσεις που μπορεί να απαιτήσει»¹. Η προσέγγιση των δύο Δυνάμεων χαιρετήθηκε ως ένα γεγονός τεράστιας σημασίας στην ιστορία των Αγγλο-Γαλλικών σχέσεων.

Η διευθέτηση όμως προκάλεσε σημαντικές συζητήσεις στο Γερμανικό τύπο, οι περισσότερες από τις οποίες υπογράμμιζαν τα Γερμανικά συμφέροντα και εκφράζανε την δυσαρέσκειά τους με τη Γαλλική κυριαρχία στο Μαρόκο. Τα Γερμανικά συμφέροντα σε αυτή τη χώρα ήταν εμπορικής και οικονομικής φύσης και αφορούσαν κυρίως πρώτες ύλες και επενδύσεις κεφαλαίων που εγυούσαν η εμπορική συνθήκη της 1ης Ιουνίου 1890 και η Σύμβαση της Μαδρίτης του 1880. Η Αγγλο-Γαλλική συμφωνία αγνόησε την Γερμανία κατά τις τελευταίες διαπραγματεύσεις. Η στάση της Γερμανικής Κυβέρνησης κατά τη διάρκεια όλων των μετέπειτα χρόνων διαμορφώθηκε από μια έντονη συζήτηση στο Βερολίνο, η οποία παγιποιήθηκε στην άποψη ότι το ζήτημα του Μαρόκο δεν θα μπορούσε να διευθετηθεί χωρίς τη Γερμανία.

Στις 2 Ιανουαρίου 1905 ο Γερμανός Καγκελλάριος Bülow πληροφό-

ρρησε τον Σουλτάνο ότι η Γερμανία δεν είχε καμιά δέσμευση σχετικά με την μεταρρύθμιση και αναδιοργάνωση της Αυτοκρατορίας του, ότι θα αντιστεκόταν στην Αγγλο-Γαλλική διευθέτηση και τον ενθάρρυνε όπως και τη Συνέλευση Ευγενών του Μαρόκο να κάνουν το ίδιο. Η επίσκεψη του Kaizer στην Ταγγέρη που ακολούθησε στις 31 Μαρτίου έδωσε έμφαση σε αυτή την πολιτική. Η επίσκεψη είχε αρνητικό αποτέλεσμα στις Αγγλο-Γερμανικές σχέσεις αφού ο Αγγλικός τύπος εξέβαλε το γεγονός ως άμεση επίθεση εναντίον της Αγγλο-Γαλλικής προσέγγισης. Από αυτή τη στιγμή άρχισε μια κατάσταση κρίσης ανάμεσα στην Γερμανία και την Entente με ιδιαίτερη έμφαση στις ήδη τεταμένες Αγγλο-Γερμανικές σχέσεις.

Μια εκτίμηση αυτής της σημαντικής διπλωματικής εξέλιξης παρέχεται από την μελέτη του *Oron James Hale, Germany and the Diplomatic Revolution*, Octagon Books, New York, 1971, 233 σελίδες, καθώς και από μια άλλη του *Dwight E. Lee, Europe's Crucial Years*, Clark University Press by the University Press of New England, Hanover N.H., 1974, 482 σελίδες.

Η μελέτη του Hale είναι ιδιαίτερα πολύτιμη λόγω της διευκρινιστικής της ανάλυσης για τις δυνάμεις που διαμορφώνουν την κοινή γνώμη και την επίδρασή της στην εξωτερική πολιτική των ανταγωνιζόμενων Ευρωπαϊκών Δυνάμεων. Η εξέλιξη του Ευρωπαϊκού τύπου ως ένας δυναμικός θεσμός που διαμορφώνει πολιτικές στάσεις και επηρεάζει την κυβερνητική πολιτική εξετάζεται και εκτιμάται από το συγγραφέα προσεκτικά. Η αξία της μελέτης υπογραμμίζεται επίσης από τον εύστοχο

τρόπο ανάλυσης, καθώς επίσης και από την διεισδυτική προσέγγιση και χρησιμοποίηση των πηγών.

Η θέση του Hale για τη στάση της Γερμανίας κατά την κρίση του Μαρόκο είναι ότι οι αντικειμενικοί της σκοποί είχαν καθοριστεί πριν την ήττα της Ρωσίας στο Mudken και έτσι δεν μπορούσε να της αποδοθεί κατηγορία ότι σκόπευε να αποσπάσει πλεονεκτήματα από την αποδυνάμωση της Διπλής Συμμαχίας. Ακόμα, αντικειμενικοί σκοποί της Γερμανίας είχαν οριστεί με σαφήνεια για να προστατέψουν τα νόμιμα οικονομικά της συμφέροντα και για να αντιμετωπίσουν την αντι-Γερμανική πολιτική του Delcasse. Η ιδέα της εδαφικής απόκτησης περιορίστηκε μόνο σε παν-Γερμανικούς κύκλους, ενώ ο Γερμανός Καγκελάριος Bülow και ο Kaizer είχαν περιορίσει τη Μαροκινή πολιτική τους στους παραπάνω σκοπούς. Κατά συνέπεια η πολιτική της Γερμανίας ισχυρίζεται ο Hale, αντανακλούσε την ανησυχία της για το κύρος της σαν παγκόσμια δύναμη, τον κίνδυνο για τα παραδοσιακά της συμφέροντα, την επιθυμία για αποζημίωση, την έλλειψη εμπιστοσύνης όσον αφορά την Αγγλο-Γαλλική προσέγγιση και το φόβο απομόνωσης.

Δεν μπορεί να υποστηριχθεί, ισχυρίζεται ο συγγραφέας, ότι η Γερμανία είχε ένα προωθημένο, άριστα επινοημένο, μακρόπνοο σχέδιο για τη διείσδυση στο Μαρόκο. Τα σχέδιά της περιορίζονταν στα όρια της απόφασης να υποστηρίξει νόμιμα συμφέροντα όπως δείχνει και η επιφυλακτική στάση της σε μια διεθνή συνδιάσκεψη πριν από την επίσκεψη του Kaizer στην Ταγγέρη. Όταν τελικά ο Bülow δέχτηκε τη συνδιάσκεψη, βασίστηκε δίχως συγκε-

κριμένα στοιχεία στην Αμερικανική, Αυστραλιανή, Ιταλική και ίσως Ρωσική βοήθεια ενώ επίσης προσδοκούσε βοήθεια από την Ελβετία, Ολλανδία και Βέλγιο λόγω της αρχής της οικονομικής ισότητας και της πολιτικής των Ανοιχτών Θυρών.

Το κρίσιμο στοιχείο της Γερμανικής πολιτικής στις Αγγλο-Γερμανικές σχέσεις κατά την άποψη του Hale ήταν η ακατάπαυστη δραστηριότητα της Γερμανίας να δημιουργεί κρίκους συμμαχίας σε ολόκληρο τον κόσμο, πράγμα που με τη σειρά του προκαλούσε το φόβο στην Αγγλία, ότι δηλαδή ο κύριος σκοπός της Γερμανίας ήταν να εξασφαλίσει ένα λιμάνι στη Μαροκινή Ακτή και να παρακινήσει τη Γαλλία να κάνει παραχωρήσεις απαράδεκτες για την Αγγλική ασφάλεια. Με βάση αυτό το ενδεχόμενο η Αγγλία προσέφερε στη Γαλλία μια επιθετική και αμυντική συμμαχία στις 6 Ιουνίου 1905 μετά την παραίτηση του Γάλλου Υπουργού Εξωτερικών Delcasse.

Ο Hale όμως βλέπει την Αγγλο-Γερμανική αποξένωση κατά την περίοδο 1905-6 από ευρύτερη οπτική γωνία. Η προσοχή του στρέφεται στην επίδραση που ο τύπος είχε και στις δύο χώρες όσον αφορά τη διαμόρφωση θέσεων και καλλιέργεια μιας ατμόσφαιρας καχυποψίας και έχθρας στην κοινή γνώμη. Ο συγγραφέας υποστηρίζει ότι η «γνώμη των Άγγλων σωβινιστών έγινε ο βασικός λόγος για την ανάπτυξη του Γερμανικού Ναυτικού ενώ οι παν-Γερμανοί πρόσφεραν παρόμοια υπηρεσία για το Βρετανικό κοινό» και υπερέβαλαν σε σημείο κρίσης «τις παιχνιδιάρικες και συνηθισμένες πρακτικές των ανταγωνιστών»².

Πιο συγκεκριμένα ο Hale πιστεύει ότι η εκστρατεία του Βρετα-

νικού τύπου εναντίον του Γερμανικού Ναυτικού είχε αρνητική επίδραση σε σημαντικό βαθμό στις Αγγλο-Γερμανικές σχέσεις κατά τη διάρκεια της επίσκεψης του βασιλιά Εδουάρδου VII στο Κίελο στις 10 Ιουνίου 1905. «Από τότε, ο φόβος για τη Γερμανική οικονομική και εμπορική ανάπτυξη εξαρτιόταν από περιοδικές πολεμικές του βρετανικού τύπου εναντίον του ναυτικού προγράμματος, των στόχων και των φιλοδοξιών της Γερμανικής πολιτικής»³. Κατά την άποψη του συγγραφέα η επίδραση της κρίσης του Μαρόκου στις Αγγλο-Γερμανικές σχέσεις πρέπει να γίνει κατανοητή στη βάση «αυτού του σκοταδιστικού υπόβαθρου και καχυποψίας».

Σύμφωνα με τον Hale εδώ βρίσκεται η παρεξήγηση της Ηγεσίας της Wilhelmstrass σχετικά με τη Βρετανική αντίδραση απέναντι στους σκοπούς της Γερμανίας στο Μαρόκο όπου προέβλεψαν μια αδιάφορη Βρετανική στάση. Κατά τη γνώμη του το πρόγραμμα για το Μαρόκο της Wilhelmstrass είχε δύο σκοπούς: να ενισχύσει και να προστατέψει τη Γερμανική ηπειρωτική πολιτική και το εθνικό γόητρο και να εξασφαλίσει και να επεκτείνει τα οικονομικά και αποικιακά της συμφέροντα. Αυτοί οι σκοποί είχαν συνδυαστεί και ακολουθηθεί ταυτόχρονα. Έτσι η Γαλλική φίλια ή ουδετερότητα ήταν ένας στόχος που προσπαθούσαν να επιτύχουν σε συνδυασμό με την πολιτική της Weltpolitik, αναζητώντας μια ισορροπία ανάμεσα στα δύο.

Η Βρετανική αντιπολίτευση όμως ήταν ένας σημαντικός παράγοντας στην παρεμπόδιση αυτής της στρατηγικής όπως και της προσπάθειας να δημιουργηθεί μια ηπειρωτική

ένωση με αφετηρία το Μαρόκο. Αντίθετα μια προσωρινή μορφή διεθνούς συνδυασμού μη ευνοϊκού για τη Γερμανία φαινόταν στον ορίζοντα από τον Οκτώβριο του 1905. Η Συνδιάσκεψη της Algeciras προκάλεσε την κατάρρευση της Γερμανικής πολιτικής τη στιγμή που η Αγγλία, η Ιταλία, η Ρωσία και οι Η.Π.Α. υποστήριξαν τη Γαλλική θέση στο Μαρόκο. Έτσι ο Αγγλο-Γερμανικός ανταγωνισμός έγινε ο μεγαλύτερος κίνδυνος για την Ευρωπαϊκή και Παγκόσμια ειρήνη, μια φοβερή εξέλιξη για την οποία ο Αγγλο-Γερμανικός τύπος ήταν πλήρως υπεύθυνος εφ' όσον έγινε *Vox diaboli* αντί να είναι *Vox populi* συμπεραίνει ο Hale.

Η ολοκληρωμένη μελέτη Dwight E. Lee σχετικά με τις διεθνείς σχέσεις κατά τη διάρκεια της κρίσιμης περιόδου ανάμεσα στο 1920-1914 χαρακτηρίζεται από καλή οργάνωση, εκτενή και ενημερωτική βιβλιογραφική δουλειά και ξεκάθαρο τρόπο γραφής. Ο συγγραφέας βλέπει μια διχοτόμο ανάμεσα στη διακήρυξη του Kaiser προς τον βασιλιά της Ισπανίας στο Vigo το Μάρτιο του 1904 σχετικά με τους οικονομικούς στόχους των Γερμανικών συμφερόντων στο Μαρόκο και τις απόψεις του Bülow μέσω του Lichnowsky που θεωρεί τη Γερμανική επιτυχία εκεί απαραίτητη εν όψει της Αγγλο-Γαλλικής συμφωνίας, της Γαλλο-Ιταλικής προσέγγισης και της παγκόσμιας εικόνας ισχύος της Γερμανίας όπως περιγραφόταν στο υπόμνημα Holstein της 3ης Ιουνίου 1904. Η υπόθεση του Bülow στηριζόταν στη λογική, ότι η διπλωματική υποστήριξη της Αγγλίας προς τη Γαλλία που της είχε υποσχεθεί με τη Σύμβαση του Απριλίου θα παρέμενε μόνο στα χαρτιά εφόσον η Γερμανία

επεδίωκε οικονομικά συμφέροντα στο Μαρόκο ενώ άλλα ενδιαφερόμενα έθνη θα υποστήριζαν την πολιτική Ανοιχτών Θυρών της Γερμανίας. Αλλά τη στιγμή που η Γερμανία ακολουθούσε αυτή την πολιτική το καλοκαίρι του 1904 παρατηρεί ο Lee, η κύρια διπλωματική της δραστηριότητα συγκεντρώνεται στην Ηπειρωτική Ευρώπη προσπαθώντας να εξασφαλίσει μια συμμαχία με τη Ρωσία, όπου ήλπιζε ότι και η Γαλλία θα έστρεφε πιθανόν την προσοχή της.

Ενώ το Mukden εξέφρασε την αδυναμία της Γαλλίας λόγω της πτώσης της Ρωσίας, οι κύριοι παράγοντες οι οποίοι διαμόρφωναν την απόφαση της Γερμανίας να ενεργοποιήσει τη Μαροκινή πολιτική της κατά την άποψη του Lee, ήταν οι Γαλλικές απαιτήσεις στο Fez για επικυριαρχία και η αντι-Γαλλική θέση των Μαροκινών αρχών. Η πολιτική λειτούργησε με δύο υποθέσεις. Η πρώτη ήταν η κοινή άποψη του Bülow και του Γερμανού Υπουργού Εξωτερικών Holstein για την χλιαρή θέση της Αγγλίας. Η δεύτερη υπόθεση που έκανε ο Holstein ήταν ότι μια σταθερή στάση στο Μαρόκο θα απεδείκνυε ότι η Γερμανία δεν ήταν *quantite negligible* και θα την προστάτευε από τον φόβο της απομόνωσης. Αυτή η θέση θα μπορούσε επίσης να διαλύσει την *Entente Cordiale* εφόσον η Γαλλία θα επείθονταν ότι η *Entente* της ήταν άχρηστη, αφήνοντας την ασφάλειά της να στηρίζεται σε μια ηπειρωτική συμμαχία. Μια τέτοια εξέλιξη θα αποτελούσε πλήγμα στην εσκεμμένη πολιτική του Delcasse που επεδίωκε την απομόνωση και την ταπείνωση της Γερμανίας.

Ο Lee υποστηρίζει, ότι αν και η

Γερμανία είχε «ισχυρούς λόγους εναντίον της Γαλλίας λόγω οικονομικών συμφερόντων, μια νόμιμη δυσσάρεσκεια εναντίον της πολιτικής του Delcasse, η τακτική της υπονόμειε τη θέση της». Το πρόβλημα ήταν στην στάση των Γερμανών διπλωματών που έμοιαζε με «σφίγγας», η οποία έδινε την εντύπωση ότι οι Γερμανικοί στόχοι στο Μαρόκο ήταν πολύ πιο φιλόδοξοι από απλά οικονομικά συμφέροντα και περιλάμβαναν ίσως, τόσο την απόκτηση ενός λιμανιού, όσο και το ότι η Γερμανία ήταν προετοιμασμένη να χρησιμοποιήσει στρατιωτική δύναμη για να εκπληρώσει τους στόχους της. Η επίσκεψη του Kaizer στην Ταγγέρη ενίσχυσε αυτό τον φόβο.

Η Βρετανική Κυβέρνηση ειδικότερα είχε αυτή την άποψη. Ο Ναύαρχος Fisher έβλεπε τους πιθανούς Γερμανικούς στόχους ως *casus belli* εκτός αν η Αγγλία εξασφάλιζε την Ταγγέρη ως αποζημίωση. Ο Βρετανός Υπουργός Εξωτερικών Lansdowne πληροφόρησε τους Γάλλους για τις έντονες αντιρρήσεις του σε μια τέτοια ρύθμιση και υπογράμμισε την ετοιμότητα του να την καταπολεμήσει ενώ ο βασιλιάς Εδουάρδος έστειλε ένα μήνυμα υποστήριξης του Declasse. Αυτά τα δύο μηνύματα θα πρέπει να τα δούμε σε συνδυασμό με την *incognito* επίσκεψη του βασιλιά Εδουάρδου στο Παρίσι μεταξύ 29 Απριλίου και 4 Μαΐου 1905 και τις επιθεβαιώσεις της Βρετανικής στρατιωτικής και ναυτικής υποστήριξης προς τη Γαλλία τον Μάρτιο και Απρίλιο. Όλες αυτές οι εκφράσεις της Αγγλικής υποστήριξης έπεισαν τον Declasse όπως και τον Γάλλο Πρωθυπουργό Rouvier για τη Βρετανική

θέση ισχυρίζεται ο Lee.

Καθώς εντεινόταν όμως ο φόβος για τον Γαλλο-Γερμανικό πόλεμο η Αγγλική ανησυχία μεγάλωνε κι αυτή για πιθανές Γερμανικές κινήσεις με σκοπό την εξασφάλιση στρατηγικών σταθμών στο Μαρόκο και τη Μέση και Άπω Ανατολή. Έτσι τα νέα για την πτώση του Declasse έκαναν τον Βρετανό Πρωθυπουργό Balfour να πει στο Υπουργικό Συμβούλιο «Η πτώση του Declasse είναι εμετική και έριξε την τιμή της Entente»⁴.

Το βασικό ζήτημα μας λέει ο Lee είναι ότι ο Βρετανικός τύπος εστιάζει το ενδιαφέρον του στις πραγματικές προθέσεις της Γερμανίας, μια υποψία που υπογραμμίστηκε δραματικά από τον Καθηγητή Theodore Schiemann στη «θεωρία του για την ομηρία» σ' ένα άρθρο που έγραψε για την *Kreuzzeitung* στις 14 Ιουνίου. Ενάντια σε αυτό το περιβάλλον κρίσης η Αγγλία ανακοίνωσε την πλήρη διπλωματική υποστήριξη προς την Γαλλία στις 28 Ιουνίου με συγκεκριμένη δέσμευση από το Ναυτικό Επιτελείο και το Υπουργείο Άμυνας σχετικά με «τις στρατηγικές συνέπειες ενός πιθανού Γαλλο-Βρετανικού πολέμου με τη Γερμανία»⁵.

Το αποτέλεσμα στην Αγγλία της Γερμανικής διπλωματικής πρωτοβουλίας την άνοιξη του 1905 ήταν αντίθετο απ' αυτό που είχε προβλεφθεί. Η Γερμανία χαρακτηρίστηκε ως ο διεθνής προβοκάτορας. Η Αγγλία ανησύχησε και προχώρησε με το να ενισχύσει τα νώτα της Γαλλίας ενώ η διπλωματική της θέση γινόταν άκαμπτα αντι-Γερμανική και ενδεχομένως έγινε ο κύριος παράγοντας για το αποτέλεσμα της Συνδιάσκεψης. Η Βρετανική κοινή γνώμη υποστηρίζει ο Lee, έκανε αδύνατη την

ουδετερότητά της.

Ο συγγραφέας κάνει σαφές, ότι η θέση της Αγγλίας απέναντι στα Γαλλο-Μαροκινά συμφέροντα ήταν αποτέλεσμα μιας λεπτής και έξυπνης μετακίνησης της πολιτικής που συνέβηκε κάτω από την καθοδήγηση του Βρετανού Υπουργού Εξωτερικών Sir Edward Grey παρά από την επίδραση των απόψεων διαφόρων προσωπικοτήτων. Η θεμελιώδης διαφορά ανάμεσα στον Lansdowne και τον Grey ήταν η έμφαση που έδωσε ο τελευταίος στην επίδραση της κρίσης του Μαρόκο στην Entente και την ισορροπία των δυνάμεων παρά στα Γαλλικά συμφέροντα αυτά καθ' αυτά, ή στην απόκτηση ενός Μαροκινού λιμανιού από τη Γερμανία. Έτσι η σταθερή Βρετανική θέση στη συνδιάσκεψη υποστηρίζει ο Lee, ήταν «ο κύριος λόγος γιατί οι Γερμανικές ελπίδες για Βρετανική υποστήριξη βασίζονταν σε λανθασμένους υπολογισμούς»⁶. Η επίδραση της Βρετανικής στάσης δεν ήταν μόνο αποφασιστικός παράγοντας για την απομόνωση της Γερμανίας στην συνδιάσκεψη της Algéciras τον Απρίλιο του 1906 που διακηρύχτηκε η πολιτική των Ανοιχτών Θυρών, αλλά παράλληλα ενισχύθηκε η Αγγλο-Γαλλική σύμπνοια και άνοιξε το δρόμο για την επέκταση της Entente, ώστε να περιλάβει τη Ρωσία, διαλύοντας την ψευδαίσθηση Ρωσο-Γερμανικής προσέγγισης στην Συνθήκη του Björkö του Kaizer.

Κατά συνέπεια το καθαρό αποτέλεσμα της πρώτης Μαροκινής κρίσης στις σχέσεις των Ευρωπαϊκών δυνάμεων ήταν, ότι «το εκκρεμές των δυνάμεων» ταλαντεύθηκε μακριά από τις Κεντρικές Δυνάμεις και προς ένα συνασπισμό που είχε

δεσμούς είτε συμμαχικούς, είτε φιλικούς με την Ιαπωνία και τις Η.Π.Α.»⁷. Κατά τη γνώμη του Lee αυτή η εξέλιξη διαμόρφωσε και επαναστατικοποίησε τις ευρωπαϊκές και παγκόσμιες σχέσεις σε όλη τη διάρκεια του Πρώτου Παγκόσμιου Πολέμου.

Οι ομοιότητες στην προσέγγιση των συγγραφέων βρίσκονται στην ανάλυση της Γερμανικής πολιτικής και στο ρόλο της κοινής γνώμης όσον αφορά την αρνητική επίδραση πάνω στην πολιτική τόσο της Αγγλίας, όσο και της Γερμανίας ενώ δίνεται έμφαση στον Βρετανικό τύπο με βάση την υπόθεση ότι εξάσκησε σημαντική επίδραση στην Βρετανική πολιτική σκηνή. Οι συγγραφείς εστιάζουν το ενδιαφέρον τους επίσης στα αποτελέσματα της κρίσης πάνω στην Entente, στην συνολική αντίληψη της Αγγλίας σχετικά με τα Γερμανικά στρατηγικά ωφέλη στο Μαρόκο και αλλού, όπως επίσης και στους στόχους της Γερμανικής πολιτικής για τη δημιουργία μιας ηπειρωτικής ένωσης. Έτσι οι συγγραφείς εκτιμούν τις εξελίξεις που οδήγησαν στην συνδιάσκεψη της Algéciras και σφυγομετρούν τα άμεσα και μακροχρόνια αποτελέσματα της Συνδιάσκεψης.

Οι διαφορές των συγγραφέων στην προσέγγιση και εκτίμηση των εξελίξεων είναι επίσης εμφανείς. Ο Hale αρχίζοντας με την υπόθεση, ότι «ενώ υπάρχει αναμφισβήτητα ένα μέτρο συσχέτισης ανάμεσα στη γνώμη του τύπου και την κοινή γνώμη, ο τύπος μπορεί επίσης να θεωρηθεί ως ένα κέντρο δράσης που διαμορφώνει τις σχέσεις των Δυνάμεων», συνεχίζει με την έρευνα του αποτελέσματος αυτού του θεσμού πάνω στη διαμόρφωση

των απόψεων των πολιτών της Αγγλίας και Γερμανίας χρησιμοποιώντας αυτή την περίπτωση σχετικά με την συμπεριφορά των Δυνάμεων. Ο κεντρικός προσανατολισμός του Hale είναι η ανάλυση των αποτελεσμάτων της Γερμανικής διπλωματίας στην προσπάθειά της να αποφύγει την απομόνωση και να επαναφέρει την προηγούμενη θέση της στην ισορροπία των Δυνάμεων. Με αυτή την συλλογιστική συγκεντρώνει την προσοχή του στον τύπο επειδή υποστηρίζει ότι, α) «Εντυπωσιακά λίγα πράγματα συνέβαιναν στα υπουργεία εξωτερικών της Ευρώπης τα οποία δεν γίνονταν γνωστά από τον τύπο, αν και πολύ συχνά τα έδιναν διαστρεβλωμένα» και β) ο τύπος έπαιξε έναν αρνητικό ρόλο κατά την πρώτη κρίση του Μαρόκο δηλητηριάζοντας τις σχέσεις των Ευρωπαϊκών δυνάμεων και ιδιαίτερα τις σχέσεις της Αγγλίας με τη Γερμανία. Γι' αυτό ο Hale δεν μπορεί να θεωρήσει τη σύγκρουση των οικονομικών και στρατηγικών συμφερόντων ως προσδιοριστικούς παράγοντες της σύγκρουσης που οδήγησε στην συνδιάσκεψη της Algéciras. Οι κύριοι παράγοντες κατ' αυτόν ήταν η ανταγωνιστική και αρνητική συμπεριφορά του τύπου, τα λάθη της Γερμανικής πολιτικής απέναντι στην Αγγλία και η μωπική αντι-Γερμανική θέση του Declasse.

Από την άλλη μεριά ο Lee επικεντρώνει την προσοχή του στις συνέπειες και επιδράσεις της Γερμανικής πολιτικής στην εξωτερική και στρατιωτική πολιτική της Αγγλίας. Οι σημαντικές εξελίξεις ήταν: 1) η πολιτική διαμάχη και ο προβληματισμός στην Αγγλία που επικεντρώθηκε στους Γερμανικούς στρατηγικούς σκοπούς στο Μαρόκο και

απλώνονται πέρα από τη φανερό προσπάθεια της Γερμανίας να υπερασπίσει τα παραδοσιακά οικονομικά της συμφέροντα. Ο συνολικός πολιτικός προβληματισμός στην Αγγλία αυτή την εποχή εξέταζε όλα τα πιθανά σχέδια της Γερμανίας για μια συνολική στρατηγική διεξόδου. 2) Η εμβέλεια της Γερμανικής πίεσης είχε αντίκτυπο την επιρροή της Γαλλικής πολιτικής και φόβισε την *Entente*. 3) Η λειπή και η έξυπνη μετακίνηση του Grey από τη θέση του Landsdowne για την κρίση στο Μαρόκο με στόχο την εξουδετέρωση των ανησυχιών των Δυνάμεων. Με αυτό τον τρόπο η παγιωμένη Βρετανική θέση στο Algéciras πρέπει να κατανοηθεί στη βάση αυτών των εξελίξεων.

Οι ισχυρισμοί του Lee είναι ιδιαίτερα διαφωτιστικοί για να μπορούμε να δούμε τη λανθασμένη ερμηνεία που έδωσε ο Holstein για τη Βρετανική πολιτική. Εδώ ο Lee εξετάζει την πρόσκληση του Γερμανικού Ναυτικού προς την Αγγλία και αξιολογεί τα αποτελέσματα της θεωρίας των ομήρων, της επίσκεψης του Βρετανικού στόλου στη Βαλτική τον Αύγουστο του 1905, τα αντι-Βρετανικά αισθήματα του Γερμανικού τύπου, την τόσο τεταμένη προσωπική σχέση του βασιλιά Εδουάρδου με τον Γουλιέλμο τον II, καθώς επίσης τις στρατιωτικές συνομιλίες ανάμεσα στην Αγγλία, το Βέλγιο και τη Γαλλία για τις Αγγλο-Γερμανικές σχέσεις. Ο συγγραφέας υποστηρίζει επίσης ότι οι διπλωματικές και στρατιωτικές ανταλλαγές ακόμα κι αν δεν περιελάμβαναν τον στόχο μιας παγκόσμιας συμμαχίας, αποτέλεσαν ένα πολύ σημαντικό παράγοντα της Γαλλο-Γερμανικής σύγκρουσης στο Μαρόκο γιατί αυτή

η εξέλιξη οδηγούσε προς μια αποφασιστική εξέλιξη της Βρετανικής ηπειρωτικής πολιτικής μέχρι το 1914.

Οι παραπάνω μελέτες είναι αξιόλογες γιατί παρέχουν μια ανάλυση σε βάθος του κρίσιμου ρόλου που έπαιξε η πρώτη κρίση στο Μαρόκο στη διαμόρφωση των Ευρωπαϊκών και παγκόσμιων σχέσεων των δυνάμεων και εξετάζουν προσεκτικά τα μακροχρόνια αποτελέσματα και τους κινδύνους που γεννήθηκαν από τη συνδιάσκεψη της *Algeciras*. Πολύ σημαντική είναι η έρευνα των συγγραφέων για τους παράγοντες που προξένησαν αυτή την εξέλιξη, ιχνηλατώντας το έδαφος προσεκτικά για καινούργια αποδεικτικά στοιχεία ή εκτιμώντας το ρόλο του τύπου, τη συμπεριφορά της ηγεσίας, την διαμόρφωση και τακτική της εξωτερικής πολιτικής, την προβολή της δύναμης και γοήτρου, όπως και την ιστορική απόφαση της Γερμανίας να ακολουθήσει τη *Weltpolitik* υποστηριζόμενη από ένα ισχυρό ναυτικό.

Μπορεί ίσως κανείς να αναρωτηθεί κατά πόσον υπάρχουν και άλλοι λόγοι και παράγοντες πέραν από τις θέσεις και του *Hale* και του *Lee* σχετικά με αυτούς τους συγκεκριμένους παράγοντες που βοήθησαν συνολικά στο σχηματισμό της Βρετανικής θέσης στην Γαλλο-Γερμανική διαμάχη για το Μαρόκο. Βέβαια το τηλεγράφημα του *Kruger* το 1896 ήταν ένα σημείο καμπής στις Αγγλο-Γερμανικές σχέσεις. Το ναυπηγικό πρόγραμμα της Γερμανίας συνδυασμένο με την αναπτυσσόμενη βιομηχανική της ικανότητα και την συσσώρευση κεφαλαίου που σκόπευε σε νέες περιοχές επενδύσεων, ήταν οι παράγοντες που η Αγγλία δεν μπορούσε να

αγνοήσει γιατί απειλούσαν τον κεντρικό πυρήνα της εθνικής της δύναμης, τα παγκόσμια συμφέροντά της και την ίδια την εθνική της ασφάλεια. Οι φιλοδοξίες της Γερμανίας έμοιαζαν να προεκτείνονται πολύ πιο πέρα από την ηγεμονία της στην Ευρώπη στοχεύοντας σε ένα *status* παγκόσμιας δύναμης. Η κύρια Δύναμη στο χώρο ήταν η Αγγλία. Γι' αυτό το λόγο η Αγγλο-Γερμανική διαμάχη προϋπήρχε της κρίσης του Μαρόκο.

Θα μπορούσε κανείς να συμπεράνει, ότι η σημασία της κρίσης στο Μαρόκο σχετικά με τις Αγγλο-Γερμανικές σχέσεις ήταν ότι η Αγγλία αποφάσισε να ελέγξει τη Γερμανική παγκόσμια εξάπλωση στο αρχικό της στάδιο και να αναλάβει την πρωτοβουλία ώστε να διαμορφώσει κατάλληλα την *Entente* και τις διεθνείς σχέσεις των Δυνάμεων προς το συμφέρον της.

Έτσι η Βρετανική πολιτική υπεράσπισης της παγκόσμιας κυριαρχίας της και η Γερμανική πρόθεση να αποτελέσει η Γερμανία τον αντίποδα στο διεθνές σύστημα, σημαδεύουν κρίσιμες αφετηρίες αντιπαράθεσης στον αιώνα μας, ενώ οι Ηνωμένες Πολιτείες θα κάνουν την εμφάνισή τους στην Συνδιάσκεψη της *Algeciras* καλύπτοντας την Βρετανική ηγεμονία που θα αντικαταστήσουν μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο.

Σημειώσεις

1. *Carrie Renne Albrecht, A Diplomatic History of Europe Since the Congress of Vienna, σ. 242-243, New York, Harper and Row Publishers, 1983.*

2. *Hale Oren Jonnes, Germany and the Diplomatic Revolution, σ. 203.*

3. Όπως παραπάνω, σ. 204.
4. Lee Dwight E. *Europes Crucial Years*, σ. 123.
5. Όπως παραπάνω, σ. 127.
6. Όπως παραπάνω, σ. 138.
7. Όπως παραπάνω, σ. 142.

Βιβλιογραφία

- Carrie, Albrecht Rene, *A Diplomatic History of Europe*. Revised Edition. New York, Harper & Row Publishers, 1973.
- Seton, Watson R.W., *Britain in Europe 1789-1914*, New York, Howard Fertig, 1968.
- Koch H.W., (ed.), *The Origins of the First World War: Great Power Rivalry and German War Aims*, London 1972.
- Turner L.C.F., *Origins of the First World War*, London, 1970.
- Fisher F., *Germany's aims in the First World War*, London, 1967.
- Nichols J.A., *Germany after Bismarck: The Caprivi Era*, Cambridge, Mass., 1967.
- Hale Oren Jonnes, *Germany and the Diplomatic Revolution*, Octogon Books, New York, 1971.
- Lee Dwight E., *Europe's Crucial Years*, Clark University Press by the Univ. Press of New England, Hanover N.H., 1974.
- Carr William, *A History of Germany, 1815-1945*, Second Edition, St. Martin's Press, New York, 1979.
- Vincent, R.J., *Noninterrantion and International Order*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1974.
- Wood Anthony, *Nineteenth Century Britain*, David McKan Company, New York, 1966.

Ηλίας Θερμός

